

อธิบายเรื่องเครื่องมะโหรีบีพาทย์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

เจ้าจอมสมบุญรัชชกาลที่ ๕ พิมพ์ในการปลงศพสนองคุณ

นายช้อย มั่นประเสริฐ ผู้บิดา

ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำฉานปกิจ

ที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อขมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๓

TUDC

21/04/2563

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

เจ้าจอมส้มบุญ รัชกาลที่ ๕ ให้มาแจ้งความยังราชบัณฑิตยสภา
ว่าจะทำการปลงศพสนองคุณ นายช้อย มั่นประเสริฐ ผู้บิดา อันได้รับ
พระราชทานพระบรมราชานุญาต โดยทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำ
ฌาปนกิจที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส ในเดือนมกราคมนี้ ขอให้
ราชบัณฑิตยสภาเลือกหาเรื่องหนึ่งข้อ ซึ่งจะพิมพ์แจกเนื่องในงานศพ
บิดาสักเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้าเป็นผู้รับชำระเลือกเรื่องหนึ่งข้อนี้เสียตายที่
เวดามันฮอย จะพิมพ์หนังสือเรื่องยาวไม่ทันการ และคิดประมาณดูผู้ที่
จะได้รับหนังสือแจกในงานนั้นเห็นจะมีหลายจำพวกและมีหลายชั้นบันดาคักคิด
จะตองหาเรื่องหนึ่งข้อให้พึงพอใจอ่านด้วยกัน ข้าพเจ้าคนดูหนังสือซึ่งมี
ฉบับอยู่แล้วพบหนังสืออธิบายว่าด้วยเครื่องมะโหรีบีพาทย์ของไทย ซึ่ง
ข้าพเจ้าได้แต่งไว้แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๖ มีอยู่เรื่องหนึ่ง หนังสือนี้เดิมผู้ขอ
อนุญาตเอาไปแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษแล้ว แต่ส่วน
ภาษาไทยที่เป็นตัวต้นฉบับเดิมยังหาเคยได้พิมพ์ไม่ เป็นหนังสือไม่สู้จะยืดย
ยาวนานก็ พอจะพิมพ์ให้ทันงานได้ ข้าพเจ้าจึงจัดหนังสือเรื่องอธิบาย
เครื่องมะโหรีบีพาทย์ไทยให้เจ้าจอมส้มบุญพิมพ์ตามประสงค์

เมื่อข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องอธิบายเครื่องมะโหรีบีพาทย์ของไทยที่
พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ ขอความที่ข้าพเจ้าไม่ทราบเอง ได้อาศัยทูตถาม
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์พระองค์ ๓

ถามพระครูธรรมวิชาจารย์ ดอน วัดมหาธาตุองค์ ๑ ถิ่นพราหมณ์
กูปปุตคามี่ อารยะ ได้เป็นผู้คนตำราภาษาดังดักฤตให้ด้วยอีกคน ๑
หาได้สำเร็จ โดยดำฟังความรู้ของข้าพเจ้าเองไม่

อนึ่งในการพิมพ์หนังสือเรื่องน เจ้าภาพได้จดประวัติตั้งเขปของผู
มรณะดังมาขอให้พิมพ์ ไว้เป็นที่ระลึกด้วย จึงได้พิมพ์ไว้คอยขายค่านาน

กรรมการราชบัณฑิตยสภาขออนุโมทนาในกุศลจาคีทักษิณานุปทาน
ซึ่งเจ้าจอมสมบุญได้บำเพ็ญเป็นบิคุบฐฐานธรรม ด้วยความกตัญญูกตเวที
ขออานิสั่งดี นจึงสำเร็จเป็นอุปถัมภ์ภักย์จ้าย อำนวยวิบากสุขแก่ผู้มรณะ
สมควรแก่คติอุบตสนน ๆ เทอญ

ศิริ ๑๖ มกราคม

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๑

ประวัติสังเขป นายชู้ย มั่นประเสริฐ

นายชู้ย มั่นประเสริฐ เกิดเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ เป็นบุตรคนที่ ๘ ของเจ็ดวามัน ต้นสกุลมั่นประเสริฐ ซึ่งได้เป็นที่หมื่นประเสริฐ ๑ ตำแหน่งนายอากรในรัชกาลที่ ๓ มารดาชื่อบุ๊ก เมื่ออายุ ๑๘ ปี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ครั้นเมื่ออายุได้ ๒๒ ปีไปตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคราวเสด็จประพาสเกาะช้าง ไปตกภูเขาดง เป็นเหตุให้เส้นประสาทพิการเฉยทุพสภาพมาจนตลอดอายุ

นายชู้ยมีบุตรธิดากับนางบุญมาภรรยาหลวง ๔ คน เจ้าจอมส้มบุญ เป็นคนใหญ่ อีก ๓ คนถึงแก่กรรมเสียแต่ยังเยาว์ และนายชู้ย มีบุตรธิดากับภรรยาอื่นอีก ๔ คน ถึงแก่กรรมเสียแต่ยังเยาว์ ๓ คน คนเล็กชื่อนายใหม่ อยู่ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็ถึงแก่กรรม จึงเหลือแต่เจ้าจอมส้มบุญ คนเดียวได้เป็นเจ้าภาพปลงศพต้นของคุณบิดา

นายชู้ยบวชไม่สัมประภอบถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐
คำนวณอายุได้ ๖๗ ปี

สารบัญ

ว่าด้วยเครื่องดีดดีดไม้ตามตำราสังข์กฤต	หน้า ๑
ว่าด้วยเครื่องดีดดีดไทยได้แบบจากอินเดีย	” ๓
ตำนานเครื่องมะโหรี	” ๕
ว่าด้วยเครื่องมะโหรีซึ่งเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ	” ๕
ว่าด้วยเครื่องมะโหรีชั้นกรุงรัตนโกสินทร	” ๖
ตำนานเครื่องปี่พาทย์	” ๗
ว่าด้วยตำราปี่พาทย์ที่ได้แบบจากอินเดีย	” ๗
ว่าด้วยเครื่องปี่พาทย์ที่เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ	” ๘
ว่าด้วยเครื่องปี่พาทย์ชั้นกรุงรัตนโกสินทร	” ๘
ตำนานกลองแขก	” ๙
ว่าด้วยเหตุที่เอากลองแขกมาประสมกับปี่พาทย์	” ๑๐
ตำนานแคนและขลุ่ยซอ	” ๑๑
บัญชีเครื่องมะโหรี	” ๑๓
บัญชีเครื่องปี่พาทย์	” ๑๔

อธิบายเรื่องมะโหรีบัพทย์

เครื่องดั่งคตคตดัดคเบาของไทยเรา โดยมากได้แบบอย่างมาจาก
อินเดียแต่ดักดำบรรพ์ เหมือนกันกับพวกเขมรมอญพม่าและชวามะลายู
เพราะเช่นนนเครื่องดัดคตคเบาของชนชาวประเทศเหล่านั้นจึงคล้ายคดถึงกัน ยัง
ดั่งเกศเห็นได้จนทุกวันนี้

กเครื่องดั่งคตของชาวอินเดียอันเป็นต้นตำราเดิมนั้น ในคัมภีร์ดั่งคต
รัตนการ^(๑) จำแนกเป็น ๔ ประเภทต่างกัน เรียกในภาษาดั้งคตคตดัดคค คือ

๑) ตะตะ เป็นเครื่องประเภทที่มีสายสำหรับดัดคคเป็นดั่ง

๒) ดุคีระ เป็นเครื่องประเภทที่เบาเป็นดั่ง

๓) อะวะนัทตะ เป็นเครื่องประเภทที่หุ้มหนังคคเป็นดั่ง

๔) ชะนะ เป็นเครื่องประเภทที่ (มักทำด้วยโลหะ) กระทบเป็นดั่ง

เครื่อง ๔ ประเภทที่กล่าวมานี้ ในคัมภีร์ดั่งคตรัตนการบอกอธิบาย

ว่า เครื่องประเภทตะตะ (เครื่องสาย) กับดุคีระ (เครื่องเบา) นั้น

สำหรับทำให้เป็นดั่งนำ เครื่องประเภทอะวะนัทตะ (เครื่องคค) นั้น

สำหรับประกอบเพลง ส่วนเครื่องประเภทชะนะ (เครื่องกระทบ) นั้น

สำหรับทำจังหวะ

เครื่องในประเภทหนึ่ง ๆ มีมากมายหลายอย่าง เช่นประเภทเครื่อง
สายนั้น พิณสายเดี่ยว (คือพิณน้ำเต้า ยังมีตัวอย่างอยู่) เป็นของเดิม

(๑) คัมภีร์นี้เป็นภาษาสันสกฤต พราหมณ์กฤษณะช่วยแปลอธิบายให้

ครั้นต่อมาผู้คิดเพิ่มเติมเป็นดองถ่าย ถ้ามถ่าย เจ็ดถ่าย เก้าถ่าย จนถึงยี่สิบเอ็ดถ่าย และเรียกชื่อต่าง ๆ กัน แต่พิณทุกชนิดย่อมเป็นเครื่องสำหรับดีดนำประสานกับเสียงขบร้อง ใครขบร้องก็ถือพิณดีดเอง ดังเช่นที่กล่าวว่าเป็นคนธรรมดา “จับพิณเข้าประสานดำเนินวง” ขบเขี่ยพระยาครุฑในเรื่องกากเป็นตัวอย่าง เมื่อพิณทำเป็นหลายสายตัวพิณก็ย่อมเขื่องชนและหนักชนทุกที บางอย่างจะถือดีดไม่ไหวต้องเอาดวงวางดีดกับพจน จึงเกิดเครื่องวางดีด เช่นจะเข้เป็นต้น แลวงเกิดเครื่องวางดีดเช่นซอต่อมา ล้วนเนื่องมาแต่พิณทงนน ในตำราตั้งคีตรัตนากรจึงนับไว้ในประเภทเดียวกันเรียกว่าตะตะ ไทยเราเรียกว่าเครื่องดีดดี

เครื่องในประเภทพวกคู่คีระ คือเครื่องเป่าหนักมีหลายอย่างต่างกัน เป็นต้นแต่ผิวปาก เป่าใบไม้ เป่าหลอด เป่าดังซ้ เป่าแตร เป่าซอคู่ย เป่าเป่าแคน ตลอดจนเป่าเซาดีดตัวให้เป็นเสียงกันบอยู่ในพวกคู่คีระทงนน

เครื่องในประเภทอะวะระนัทระนน คือกลองต่าง ๆ ทงจำพวกทชชนหน้าเดียว ดังเช่นทับ (ซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า โทด) รำมะนา แดกกลองยาวเหต่าน และจำพวกทชชนหนึ่งทงต้องหน้าด้วยร้อยผูก ดังเช่นบัณเฑาะว์ โทด (ซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า ตะโพน) เบิ่งมาง กลองชนะระนาดกลองแขก กลองมะตายุเหต่าน และจำพวกกลองทชชนหนึ่งกรังแน่นทงต้องหน้า ดังเช่นกลอง โชนกลอง ตะคองกันบเป็นอะวะระนัทระทงนน

เครื่องในประเภทชนะนน นับตั้งแต่ตบมือเป็นจังหวัด เรียกว่ากรดาต ถ้าใช้เครื่องทำจังหวัดมักทำด้วยโลหะเป็นพจน มีมากมายหลายอย่าง คือฉิ่ง (ภาษาสันสกฤตเรียกว่ากังสดาต) ฉาบ ลูกพรวน กระดิ่ง

ระฆัง ฆ้อง บางสิ่งทำด้วยไม้ เช่นกรับคู่ และกรับพวงกันบในพวกฆะนะ
 เพราะเป็นเครื่อง สำหรับทำจังหวะเช่นเดียวกัน เครื่อง สำหรับทำดำเนิน
 บางสิ่งพิจารณาเห็นได้ว่าคงมีผู้ คิดแก้ไขเครื่องทำจังหวะเป็นชั้น ๆ จนเคย
 กลายเป็นเครื่องทำดำเนิน เช่นฆ้องวง เดิมก็เห็นจะแกมฆ้องเดี่ยวเป็นฆ้องคู่
 ให้มีเสียงดังต่ำ (อย่างฆ้องที่เล่นโนห์รา) แล้วแกมฆ้องคู่เป็นฆ้องราว
 ตามใบให้มียิ่งเป็นหลั่นกัน (อย่างฆ้องที่เล่นระเบงโอดะพ้อ) แล้วเติม
 ฆ้องให้ครบ ๗ เสียงเป็นฆ้องวงสิบหกใบ ก็เคยกลายเป็น เครื่อง สำหรับใช้
 ดำเนิน ระนาดก็น่าจะเปล่งมาแต่กรับโดยทำนองเดียวกัน เครื่องที่กล่าว
 มาทั้งหมดในอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ทั้งหมด

กระบวนจัดเครื่องสังคีตเข้าประดัมวงกดี ที่กำหนดว่าเครื่องสังคีต
 ประดัมวงอย่างไรควรเล่นในกรางานอย่างไรก็ดี ก็เป็นของมีมาแล้ว
 ในอินเดียแต่โบราณ พวกชาวอินเดียได้นำแบบแผนมาสู่ประเทศนี้ตั้งแต่
 ครั้งขอมยังเป็นใหญ่ ครั้นไทยได้มาปกครอง ก็รับต่อมาจากพวกขอม
 แล้วมากคิดแก้ไขเปลี่ยนแปลง โดยลำดับมา จนเป็นเครื่องดีดดีดเบาที่ไทย
 เราเล่นกันในทุกวันนี้

เครื่องสังคีตที่ไทยได้แบบจากอินเดีย นั้น ถ้าว่าโดยลักษณะประดัม
 วงและกระบวนที่ใช้ ต่างกันเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า “ดนตรี” คือเครื่อง
 ดีดดีดซึ่งมากกลายเป็นมะโหรีอย่าง ๓ เรียกว่า “ดุริย” คือเครื่องตีเบา
 ซึ่งมากกลายเป็นปาทย์อย่าง ๓ เครื่อง ๒ อย่างนี้ใช้ในการต่างกัน เพราะ
 เครื่องดนตรีเสียงอ่อนหวาน จึงใช้เข้ากับการขับร้องอันมกมในหอเวือน
 เป็นปกติ ส่วนเครื่องดุริยนั้นเสียงย่อมก้องกังวาลจึงใช้ชอถนการพอนรำ
 อันมกมกตางแจ่งเป็นปกติ ต้นเค้าของมะโหรีปาทย์ มตงกล่าว

เรื่องตำนานเครื่องมะโหรี

กระบวนเล่นเครื่องดีดดีดในประเทศสยามนมเคาของเดิมเป็น ๒ อย่าง
เรียกในภาษาไทยว่า “บรรเลงพิณ” อย่าง ๑ “ขับไม้” อย่าง ๑
บรรเลงพิณนั้นใช้แต่พิณนาเตาตั้งเดียว ผู้ใดเป็นคนขับร้องก็คิดพิณเอง
ทำเพลงเข้ากับถานาที่ตนร้อง พินนาเตาเดียวณผู้ ทดดีได้ मनอยเดี่ยวแล้ว
ด้วยเปลี่ยไนไซชอแทน แต่กลายเป็นสำหรับคนชนค้ำ เช่นคนชอทาน
ยังมีเล่นอยู่

ขับไม้นั้น คนเล่น ๓ คนด้วยกัน เป็นคนขับร้องนำคน ๑ คน
ดีชอสามสายประสานเลี้ยงคน ๑ คน ไกวบันฑฑะวให้จังหวัดคน ๑ เดียว
นยังมีแต่ของหลวงสำหรับเล่นในงานสมโภช เช่นสมโภชพระมหาเศวต
ฉัตรเป็นต้น บรรเลงพิณและขับไม้ ๒ อย่างนี้เป็นของผู้ชายเล่นทั้ง ๒ อย่าง

เครื่องดีดดีดซึ่งมาคิดประดิษฐ์ขึ้น เรียกว่า “มะโหรี” นั้นเห็นจะ
เป็นของพวกขอมคิดขึ้นก่อน ไทยรับแบบอย่างและแก้ไขต่อมา เดิมก็เป็น
ของชายเล่น แต่ต่อมาเมื่อเกิดชอบฟังมะโหรีกันแพร่หลาย ผู้มบรรดาคักคิด
ซึ่งมีบริวารมากจึงมักให้หญิงเป็นมะโหรี ๆ ก็กลายเป็นผู้หญิงเล่นมา
ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มะโหรีนั้นเดิมวงหนึ่งคนเล่นเพียง
๔ คน เป็นคนขับร้องนำและดีกับพวกให้จังหวัดเองคน ๑ ดีชอ

สามสายประสานเลี้ยงคน ๑ ดีดกระจับให้ผู้นำคน ๑ ดีทับประสาน
จังหวัดกับผู้นำคน ๑ เครื่องมะโหรีทั้ง ๔ ดังที่พรรณนามาน ฟังดังเกดเห็น
ไต่ความไซ่อน คือเอาเครื่องบรรเลงพิณกับเครื่องขับไม้มารวมกันนั่นเอง
เป็นแต่ใช้ดัดกระจับแทนพิณ ดีทับแทนไกวบันฑฑะว และเดิมกับพวก
สำหรับให้จังหวัดเขาอีกอย่าง ๑

ตั้งแต่มะโหรีผู้หญิงเกิดมชน ก็เห็นจะชอบเด่นกันแพร่หลาย จึงเกิด
 เป็นเหตุให้หมึกคิดเพิ่มเติมเครื่องมะโหรีชน โดยลำดับมา เครื่องมะโหรีที่
 เพิ่มเติมชนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (สังเกตตามที่ปรากฏ
 ในรูปภาพเขียนแต่สมัยนั้น) คือ งามะนาสำหรับตีประกอบกับทับอย่าง ๑
 ชุดสำหรับเป่าให้ดังอย่าง ๑ มะโหรีวงหนึ่งจึงกลายเป็น ๒ คน มาถึง
 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพิ่มเติมเครื่องมะโหรีชนอีกหลายอย่าง เอาเครื่อง
 บัพทยเขาเพิ่มเป็นพนัก เป็นแต่ทำขนาดย่อมลงให้ล่อกับผู้หญิงเด่น เด่ากัน
 มาว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๑ เคิมระนาดไม้กับระนาดแก้วเป็นเครื่องมะโหรี
 ชนอีก ๒ อย่าง รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๔ คน มาในรัชกาลที่ ๒ เด็ก
 ระนาดแก้วเดี่ยวใช้ของวงแทน และเพิ่มจะเข้เขาในเครื่องมะโหรีอีกตั้ง ๑
 รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๕ คน (๑) ถึงรัชกาลที่ ๓ เมื่อคิดทำระนาดทุ้ม
 และฆ้องวงเล็กเพิ่มชนในเครื่องบัพทย ก็เพิ่มของ ๒ ดังนั้นเขาในเครื่อง
 มะโหรี กับทั้งใช้ฉิ่งแทนกรับวงให้เสียงจึงหวะดังชนล่อกับเครื่องมากตั้ง
 และเพิ่มฉาบเขาในมะโหรีด้วย รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๑๒ คน ถึง
 รัชกาลที่ ๔ เมื่อคิดทำระนาดทองและระนาดเหล็กชนใช้ในเครื่องบัพทย

(๑) ที่เรียกว่าระนาดแก้วนั้น ของเดิมจะเป็นอย่างไร ผู้แต่งหนังสือนี้ไม่เคยเห็น
 สืบถามก็ไม่ได้ความชัด ว่าเอาแก้วหล่อเป็นลูกระนาดวางในราง อย่างระนาดทองที่ทำกัน
 ชั้นหลัง หรือตัดแผ่นกระจากเจาะรูร้อยเชือกแขวนกับราง อย่างระนาดไม้ไผ่ แต่อย่างไร
 เสียงก็คงไม่เพราะ จึงได้ปรากฏว่าเลิกเสียเอาฆ้องวงเข้าใช้แทน จะเข้กับฆ้องวงนั้นแต่
 เดิมเป็นเครื่องสังคีตของมอญ เด่ากันมาว่าเมื่อจะเอามาใช้ในเครื่องมะโหรีไทย จะให้
 ผู้หญิงไทยซึ่งปกติห้ามผ้าสะไบเฉียงตีฆ้องวงอย่าง (บัพทย) มอญขัดข้อง จึงได้คิด
 แก้เป็นฆ้องวงราบ

ของ ๒ ดั้งนั้นก็เพิ่มเข้าในเครื่องมะโหรีด้วย มะโหรีในชั้นหลังวงหนึ่งจึง
 เป็น ๑๔ คนคล้ายกับบพาทย์ เป็นแต่มะโหรีมีเครื่องสายและไม้ใช้กลอง
 และผัดกันเป็นขอด้งอีกอย่างหนึ่ง ที่มะโหรีเป็นผู้หญิงเด่น บพาทย์
 เป็นของผู้ชายเด่นเป็นพน

ในรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่อง
 เล่นละครคอน การนั้นเป็นปัจจัยตลอดมาถึงการเล่นมะโหรี คือเมื่อครั้ง
 กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีพระราชกำหนดห้ามมิให้ผู้อนหัดละครคอนผู้หญิง
 มีได้แต่ของหลวง เพราะฉะนั้นผู้ทนมบวรากรมเช่นเจ้านายและขุนนางบางคน
 จึงมักหัดผู้หญิงเป็นมะโหรี หัดผู้ชายเป็นละครคอนและเบเนบพาทย์เป็น
 ประเพณีมา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดฯ ให้เลิกพระราชกำหนดนั้นเสีย พระราชทานอนุญาตว่าใคร ๆ
 จะหัดละครคอนผู้หญิงก็ให้หัดได้ตามชอบใจ เมื่อมีพระบรมราชานุญาตดังนั้น
 การที่เคยหัดผู้หญิงเป็นมะโหรีก็ไปหัดเป็นละครคอนด้วยเป็นพน คนทั้งหลาย
 ชอบดูละครคอนผู้หญิงก็หาใครจะมีใครหัดมะโหรีผู้หญิงอย่างแต่ก่อนไม่
 เมื่อมะโหรีผู้หญิงว่าง ไรยลงครึ่งนั้น ผู้ชายบางพวกซึ่งหัดเล่น
 เครื่องสายอย่างฉั้น จึงคิดกันเอาขอด้วง ซอด้วง จะเข้กับบปอเขาเด่น
 ประสมกับเครื่องกลองแขก (ดังซึ่งจะอธิบายต่อเรื่องเครื่องบพาทย์ ไปข้าง
 หน้า) เครื่องประสมวงอย่างนั้นเรียกกันว่า “กลองแขกเครื่องใหญ่” (๑)

(๑) ข้าพเจ้าได้กล่าวในคำอธิบายเรื่องประสมบทมะโหรีที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓
 ตามคำบอกเล่าว่า กลองแขกเครื่องใหญ่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ แต่เมื่อพิจารณาต่อมา
 เห็นว่าจะเกิดขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ ๔ ด้วยเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ ๕ ยังถือกันว่า
 เปนของเกิดขึ้นใหม่

ครั้นต่อมาเอากลองแขกกับบอออกเดี่ยวใช้ทบทบรามะนาและชดู่แทน เรียก
ว่า “มะโหรีเครื่องสาย” บางวงก็เต็มระนาดและฆ้องเขาควย จึงเกิดมี
มะโหรีเครื่องสายผู้ชายเล่นแทนมะโหรีผู้หญิงอย่างเต็มดั่งมาจนทุกวันนี้ ที่
ผู้หญิงหัดเล่นก็มักเล่นน้อยกว่าผู้ชายเล่น เรื่องตำนานเครื่องมะโหรีมีมาดังนี้

เรื่องตำนานเครื่องบพาทย์

ตำราบพาทย์ที่เราได้แบบมาจากอินเดียนั้น กำหนดว่าวงหนึ่งมีเครื่อง
๕ ดั่ง คือ สู้กระได้แก่เบ็นเครื่องทำดำเนิน ๑ อาตะตะได้แก่กลองชนหนึ่ง
หน้าเดียว ๑ วิตะตะได้แก่กลองชนหนึ่งทั้งสองหน้าด้วยร้อยผูก ๑ อาตะวิตะตะ
ได้แก่กลองชนหนึ่งกรึงแน่นทั้งสองหน้า ๑ เป็นเครื่องทำเพลงรวม ๓ ดั่ง
ฆะนะได้แก่ฆ้องเบ็นเครื่องทำจังหวะ ๑ ทั้ง ๕ ดั่งนี้เรียกรวมกันว่า “เบญจ
ดุริยางค์” บพาทย์เครื่องห้าที่ไทยเราใช้กันมาแต่โบราณ มาแต่เบญจ
ดุริยางค์ทกลาวมา แต่มิต่างกันเป็น ๒ ชนิด เป็นเครื่องอย่างเบาใช้เดิน
ละคอนกันในพื้นเมือง (เช่นพวกโน้ห์ราทางหัวเมืองบักษ ไตยงใช้อยู่จน
ทุกวันนี้) ชนิด ๑ เครื่องอย่างหนักสำหรับใช้เดินโชนชนิด ๑ บพาทย์
๒ ชนิดทกลาวมานี้ คนทำวงละ ๕ คนเหมือนกัน แต่ใช้เครื่องผิดกัน
บพาทย์เครื่องเบ่าวงหนึ่งมีเบ็นเครื่องทำดำเนิน ๑ ทับ ๒ กลอง ๑ ฆ้องคู่
เบ็นเครื่องทำจังหวะ ๑ ลักษณะตรงตำราเดิมผิดกันแต่ใช้ทับแทนโถดใบ ๑
เท่านั้น ส่วนบพาทย์เครื่องหนักนั้น วงหนึ่งมี ๑ ระนาด ๑ ฆ้องวง ๑
กลอง ๑ โถด (ตะโพน) ๑ ใช้โถดเป็นเครื่องทำเพลงและจังหวะไปด้วยกัน
ถ้าทำดำเนินที่ไม่ใช้โถดก็ให้คน โถดคึงให้จังหวะ เหตุที่ผิดกันเช่นนั้น เห็นจะ

เป็นเพราะการเดินละคอนมฆบรวงและเจรจาต์ดบกับบพาทย์ ๆ ไม่ต้องทำพัก
 ละช้านานเท่าใดนัก แต่การเดินโชนต้องทำบพาทย์พักละนาน ๆ จึง
 ต้องแก้ไขใหม่เครื่องทำดำนามากชน แต่การเดินละคอนตั้งแต่เกิดมีละคอน
 ในชนเป็ดียนมาใช้บพาทย์เครื่องหนักอย่างโชน บพาทย์ที่เดินกันในราชธานี
 จึงใช้แต่บพาทย์เครื่องหนักเป็นพน

เรื่องตำนานการที่แก้ไขเพิ่มเติมเครื่องบพาทย์ไทย พิเคราะห์ดูตาม
 เคาเงอนทมอยี่ ดูเหมือนจะแก้ไขมาเป็นชั้น ๆ ทำนองดังจะกล่าวต่อ
 ไปนี้ คือ บพาทย์เครื่องหนักในสมัยเมอกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มี
 บเตา ๑ ระนาดวาง ๑ ช้องวง ๑ ฉิ่งกับโกลใบ ๑ กลองใบ ๑ รวม
 เป็น ๕ ด้วยกัน แต่บนั้นใช้ขนาดย่อมอย่างทีเรียกว่า “บนอก” กลอง
 ก็ใช้ขนาดย่อมอย่างเช่นเดินหนึ่ง แก้ไขชั้นแรกคือทำบและกลองให้เชื่อง
 ชนสำหรับใช้กับเครื่องบพาทย์ที่เดินในร่ม เพื่อเดินโชนหรือละคอนใน
 บทมชนใหม่เรียกว่า “บใน” ส่วนบและกลองขนาดย่อมของเดิมคงใช้
 ในเครื่องบพาทย์เวดากกลางแจ้งเช่นเดินหนึ่ง จึงเกิดบนอกบในชนเป็น
 ๒ อย่าง การแก้ไขทีกล่าวมานี้ จะแก้ไขแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือมา
 แก้ไขในกรุงรัตนโกสินทรชอนไม่ทราบแน่

เมื่อในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 เดศหล้านภาดัยโปรด ๆ ทงละคอนและเสภา มีคำเล่ากันสืบมาว่าการขับ
 เสภาชน เมื่อก่อนรัชกาลที่ ๒ ประเพณีที่จะส่งบพาทย์ห้ามไม้ พระบาท
 สมเด็จพระพุทธเดศหล้านภาดัยทรงพระราชดำริให้เสภาชนส่งบพาทย์ (อย่าง
 เช่นมะโหรี) ชนเป็นปฐมดังนี้ ทีเอาเบิ่งมาส่งองหน้าเข้าใช้ ในเครื่องบ

พาทย์ก็คงเอาเขาในคราวนั้นเอง สำหรับรับเล่นภาเป็นเดิมมา - ด้วยเสียง
 เขาเข้ากับขลุ่ยร้องดีกว่าโทต (ตะโพน) มีพาทย์รับเล่นภาจึงไซ้เบิ่งมาสอง
 หน้ามาจนทุกวันนี้ การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแก้
 ไซ้กระบวนเล่นภาเช่นว่ามาชวนให้คิดเห็นว่า บางทบพาทย์ละคอนก็จะ
 ทรงแก้ไซ้ให้เสียงกับพาทย์เข้ากับละคอนดชช ถ้าเช่นนั้นก็ในและกลอง
 ขนาดเขื่องกว่ากลองหนังที่วามาแล้ว ก็เห็นจะเป็นของเกิดขึ้นในรัชกาล
 ที่ ๒ แต่เครื่องพาทย์ก็ยังคงเป็นแต่เครื่อง ๕ ต่อมา.

ได้กล่าวมาข้างต้นว่า มีพาทย์เดิมเป็นเครื่องอุปกรณ์การพ้องว่า
 เช่นเล่นหนังและไซ้ละคอนเป็นต้น หรือทำเป็นเครื่องประ โคมให้ครึกครื้น
 ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชดำริให้เล่นภาขับตั้ง
 มีพาทย์ ๆ ก็กลายเป็นเครื่องเล่นสำหรับให้ไพเราะโดยลำพัง เพราะฉะนั้น
 เมื่อเล่นเล่นภาตั้งมีพาทย์กันแพร่หลายต่อมาถึงรัชกาลที่ ๓ จึงมีผู้คิดเครื่อง
 มีพาทย์เพิ่มเติมจนให้เป็นคู่หมดทุกอย่างคือ.

- ๑ เอาบันนอกมาเป็นคู่กับบใน
- ๒ คิดทำระนาดทุ้ม ขนเป็นคู่กับระนาดเอก
- ๓ คิดทำฆ้องวงเล็ก ขนเป็นคู่กับฆ้องวงใหญ่
- ๔ เอาเบิ่งมาสองหน้าให้คนกลองตีเป็นคู่กับโทต (ตะโพน)
- ๕ เอาฉาบเติมจนให้คนกลองตีเป็นคู่กับฉิ่ง
- ๖ เติมกลองชนอกไปหนึ่งให้เป็นคู่ (๑)

(๑) การที่เติมกลองเป็นคู่บางที่จะเติมมาแต่ในรัชกาลที่ ๒

บิณฑบาตแต่เดิมวงหนึ่ง ๕ คนก็กลายเป็นวงละ ๑๐ คน เรียกว่า
 “บิณฑบาตเครื่องคู่” บิณฑบาตอย่างเดิมที่ยังใช้กันอยู่ในพื้นเมืองเรียกว่า
 “บิณฑบาตเครื่องห้า”

มาถึงรัชกาลที่ ๕ มีผู้คิดระนาดทองขึ้นเป็นอุปกรณ์ระนาดเอกและ
 คิดระนาดเหล็กขึ้นเป็นอุปกรณ์ระนาดทุ้มเพิ่มชนิดอีก ๒ อย่าง คนทำบิณฑบาต
 วงหนึ่งจึงเป็น ๑๒ คนเรียกว่า “บิณฑบาตเครื่องใหญ่” เล่นกันดีมาจน
 ทุกวันนี้.

ตำนานบิณฑบาตเครื่องห้า บิณฑบาตเครื่องคู่ และบิณฑบาตเครื่องใหญ่มี
 เรื่องราวดังแต่ดงมา

เรื่องตำนานกลองแขก

ในเครื่องบิณฑบาตที่ไทยเราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เป็นเครื่องได้มาจาก
 แขก ๒ อย่าง เรียกว่า “กลองมะตายุ” ได้มาจากพวกมะตายุอย่าง ๑
 เรียกว่า “กลองแขก” เข้าใจว่าได้มาจากพวกชะวาอย่าง ๑ เครื่อง
 บิณฑบาตแขก ๒ อย่างนี้คล้ายคลึงกัน แต่ลักษณะประดัมวงกลองมะตายุใช้
 กลอง ๔ ใบ บิณฑบาต ๑ ซอง โหม่งใบ ๑ รวมคนวงละ ๖ คน กลองแขกใช้
 กลอง ๒ ใบกับบิณฑบาต ๑ ซอง โหม่งใบ ๑ รวมคนวงละ ๕ คน แต่กลอง
 ๒ ชนิดนั้นผิดกัน กลองมะตายุใช้ร้อยโยงด้วยสายหนัง รูปยาวกว่า
 กลองแขก ตัดด้วยไม้หน้า ๑ ตัดด้วยมือหน้า ๑ กลองแขกนั้นใช้ร้อยโยง
 ด้วยหวายและตัดด้วยมือทง ๒ หน้า

พิเคราะห์ตามลักษณะที่ไทยเราใช้กลองมะตายุและกลองแขกเข้าใจว่า
 เครื่อง ๒ อย่างนี้เห็นจะได้มายังประเทศนี้ต่างคราวต่างเรื่องกัน ไทยเราจึง

เอามาใช้ต่างกัน เครื่องกลองมะตายนันเดิมทำนองจะใช้ในกระบวนพยุหยาตรา ซึ่งเกณฑ์พวกมะตายนเข้ากระบวน ไทยจึงได้ใช้เครื่องกลองมะตายนในกระบวนแห่ เช่นแห่คเชนทรส์นานเป็นต้น จนถึงแห่พระบรมศพและพระศพเจ้านาย ลงปลายเลยใช้เป็นเครื่องประโคมศพ เช่นใช้โดยดำฟังเรียกว่าตีบัวลอยและใช้ในบิพาทย์นางหงส์มาจนบัดนี้ เครื่องกลองแขกนั้นเดิมเมื่อใดมาเห็นจะใช้ในการพอรำ เช่นรำกระบี่กระบอง ทำนองจะมาแต่แขกรำกฤษก่อน แต่ในการแห่ก็ใช้เช่นนำกระบวนแห่ได้กันดีแต่นำเสด็จพระราชดำเนินกระบวนช้างและกระบวนเรือเป็นต้น แต่ดตของโหม่งเดียสงสัยว่าเดิมาก็จะใช้กลองมะตายนในการแห่เช่นว่า แต่ชั้นหลังมาเมื่อใช้กลองมะตายนเพื่อไปจนการศพ เกิดรังเกียจจึงเอากลองแขกมาใช้ในกระบวนแห่และดตของเดีย ทำนองจะเป็นเช่นวาน

ที่เอากลองแขกเข้ามาผสมกับเครื่องบิพาทย์ไทย เห็นจะเป็นเมื่อเอาเรื่องอิเหนาของชวามาเล่นละครคนไทย ในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีใช้เมื่อละครรำเพลงแขกเช่นรำกฤษเป็นต้น ครั้นต่อมาเมื่อบิพาทย์ทำเพลงอันใดซึ่งเนื่องมาแต่เพลงแขก เช่นเพลงเบ้าหุดุดและสระบุหรงเป็นต้น ก็ใช้กลองแขกทำกับเครื่องบิพาทย์แทนโถด ตลอดจนไปถึงเพลงที่เอามาแต่มะโหรี เช่นเพลงพระทองก็ใช้กลองแขกแทนทับและรำมนา กลองแขกจึงเคยเป็นเครื่องอุปกรณ์อันหนึ่งอยู่ในเครื่องบิพาทย์ สันเรื่องตำนานกลองแขกเพียงเท่านั้น

ยังมีเครื่องดุริยของไทยอยู่นอกเรื่องตำนานที่ได้แต่ดงมาอีก ๒ อย่าง อย่าง ๑ เรียกว่าบซอ มักใช้ขนาดต่าง ๆ เป่าเข้าชุดกันประสานเสียงคนขับ

อย่างนมมาแต่ดึกดำบรรพ์ ฟังดังเกิดได้ทักถ้าวถึง “ซบซอ” ในลิลิต
 เรื่องพระลอ แต่เดิยวนซอบเล่นเพียงในหัวเมืองมณฑลพายัพ อีกอย่าง ๑
 เรียกว่าแคน เอาไม้ซางมาผูกเรียงต่อกับเต้าเดียง เป่าเป็นเพลง ประ
 ด้านเดียวกับคนซบ อย่างซอบเล่นทางหัวเมืองฝ่ายตะวันออก กระทบ
 ซบเขากับบซอกดี เขากับแคนก็ดี คนซบเป็นชายฝ่ายหนึ่งหญิงฝ่ายหนึ่ง
 มักซบโต้ตอบกันในทางสังวาส ทั้ง ๒ อย่างมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ มาถึงใน
 รัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์นี้ แตรวงทหารมหาดเล็กคิดทำแคนต่าง
 ขนาดกัน เป่าประสมวงราว ๓๐ คนเป็นทำนองแตรวงอย่างฝรั่ง ฟังก็เพราะ
 ดียิ่งมีเล่นอยู่จนทุกวันนี้

เครื่องมะโหรีรับพาทย์ของไทย

เครื่องมะโหรี

เครื่องสายดีดดีประดานเดี่ยว

พิณ

กระจับปี่

จะเข้

ซอสามสาย ชาวอินเดียเรียก จิกการะ

ซอด้วง

ซออู้

} มาแต่แบบจีน จีนเรียกว่าซออู้

เครื่องตีใหญ่หวง

บันฑฑาะว์ มาแต่แบบอินเดีย

กรับพวง

ทับ (มักเรียกกันว่าโตต)

รำมณา

เครื่องเป่าให้ต่าน่า

ขลุ่ยพองออ

ขลุ่ยกรวด

ขลุ่ยหลีบ

เครื่องบัพทย์เอามาเพิ่มในมะโหร

ระนาดเอก

ระนาดทุ้ม

ระนาดทอง

ระนาดเหล็ก

ฆ้องวงใหญ่

ฆ้องวงเล็ก

ฉิ่ง

ฉาบ

เครื่องบัพทย์

เครื่องห้าอย่างเบา สำหรับเล่นโนห์รา

ปี่ (นอก)

ทับ ที่ ๑

ทับ ที่ ๒

กลอง

ฆ้องคู่

เครื่องห้าอย่างหนักสำหรับเล่นโชนละครอน

ปี่ (ใน)

ระนาด (เอก) TUDC ชาวอินเดียนเรียกว่า พัดศรณ 21/04/2563

ฆ้องวง (ใหญ่)

โทด (มักเรียกกันว่าตะโพน)

กลอง (ใบเดียว)

เครื่องคู่ (เพิ่มเข้าในเครื่องห้า)

ปี่ (นอก)

ระนาดทุ้ม

ฆ้องวง (เล็ก)

ฉิ่ง ชาวอินเดียนเรียกว่า กังสดาด

กลอง (เพิ่มเข้าอีกใบหนึ่ง)

เบิ่งมางสองหน้า

ฉาบ ชาวอินเดียนเรียกว่า ฉับฉาบ

เครื่องใหญ่ (เพิ่มเข้าในเครื่องคู่)

ระนาดทอง

ระนาดเหล็ก

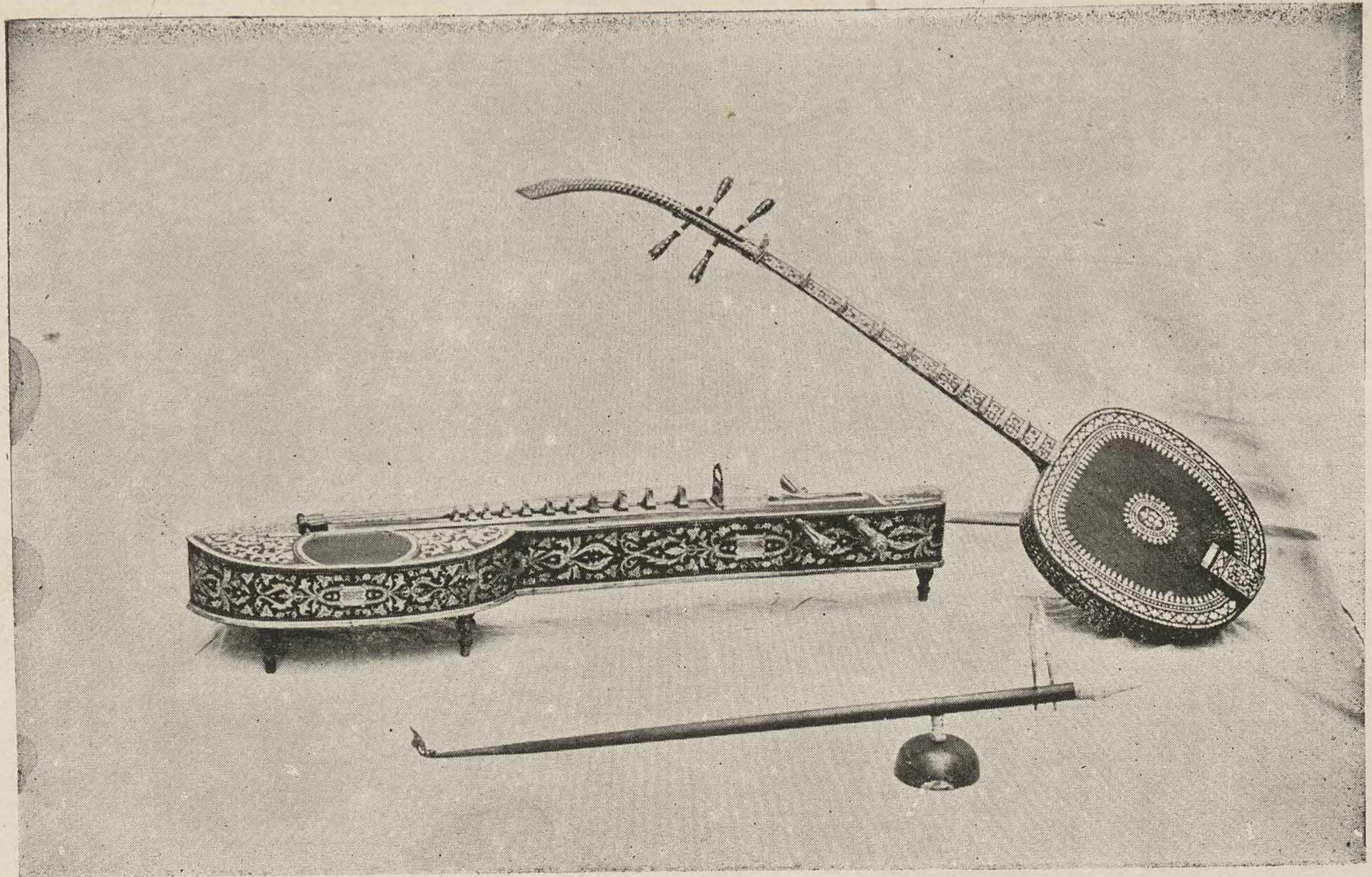
เครื่องแขก

ปี่ชวา

กลองแขก (คู่หนึ่ง)

ฆ้องโหม่ง

กลองมโหระทึก (๔ ใบ)

(แถวบน)

TUDC

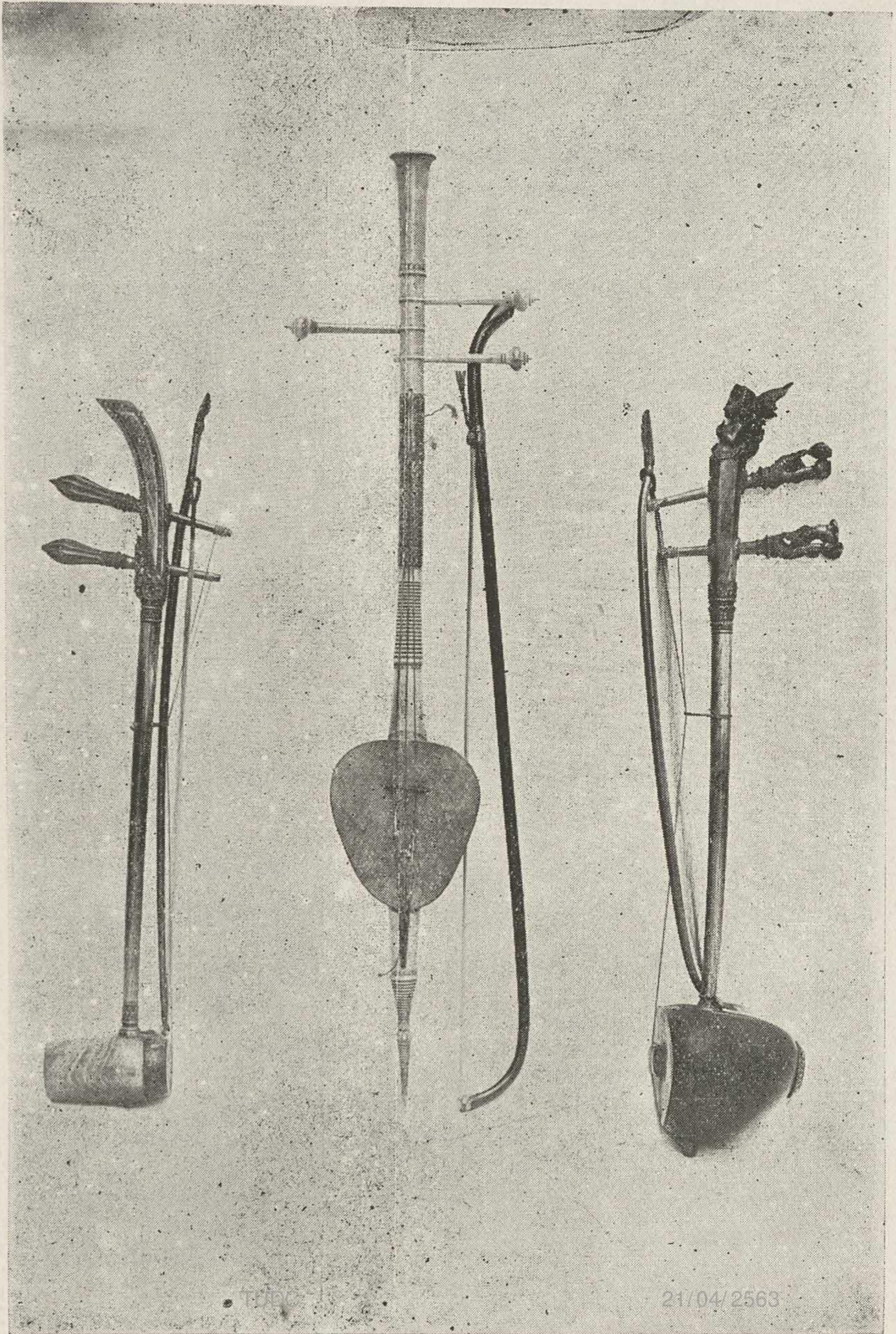
จะเข็

21/04/2563

กระจับบ

(แถวล่าง)

พินน้ำเต้า

ชอด้วง

ชอสามสาย

ชอฮู้

TUDC

21/04/2563

♫
บินอก

♫
บิชวา

♫
ขลุ่ย

♫
บี่ใน

(แถวบน) เบ็งมาง ตะโพน
 (แถวต่ำ) รำมะนา

โทล กลองละคอนคู่ ๑
 กลองโนห์รา

กลองเขากคู่ ๑

น้องโหม่ง

บัณฑิตจารย์

ฉิ่ง

ฉาบ

กรับพวง

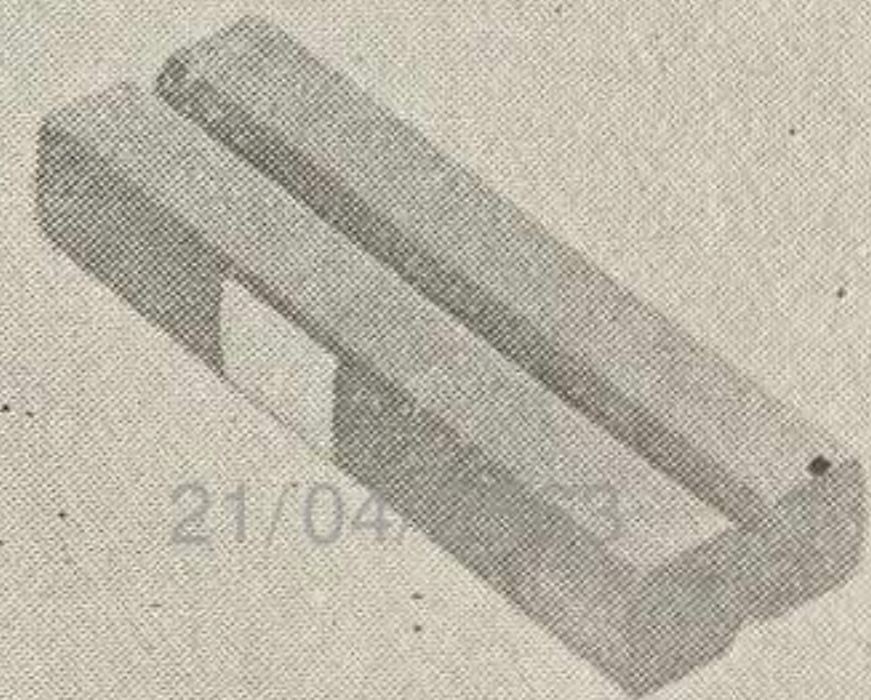
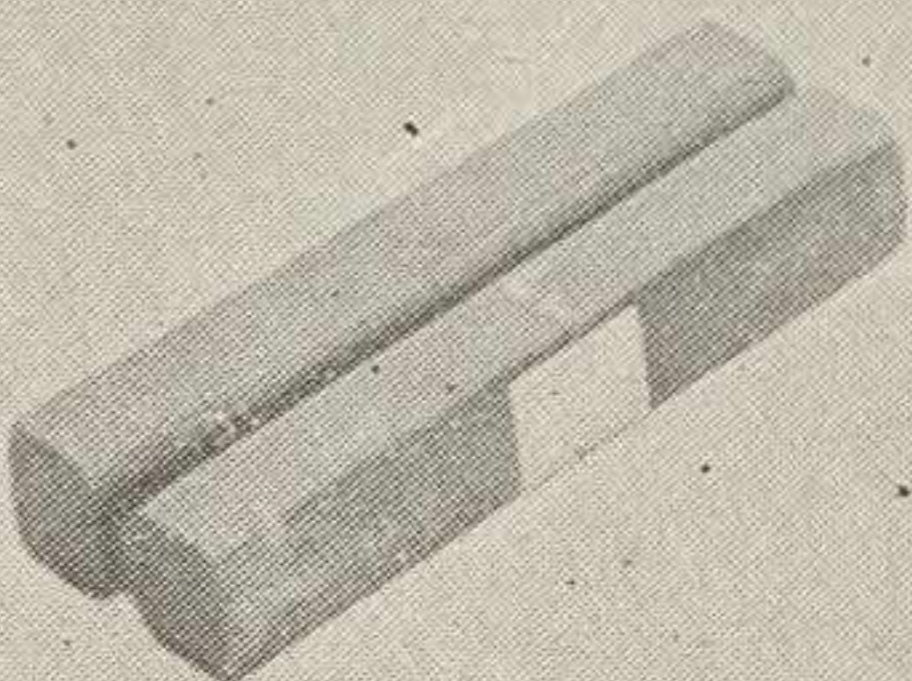
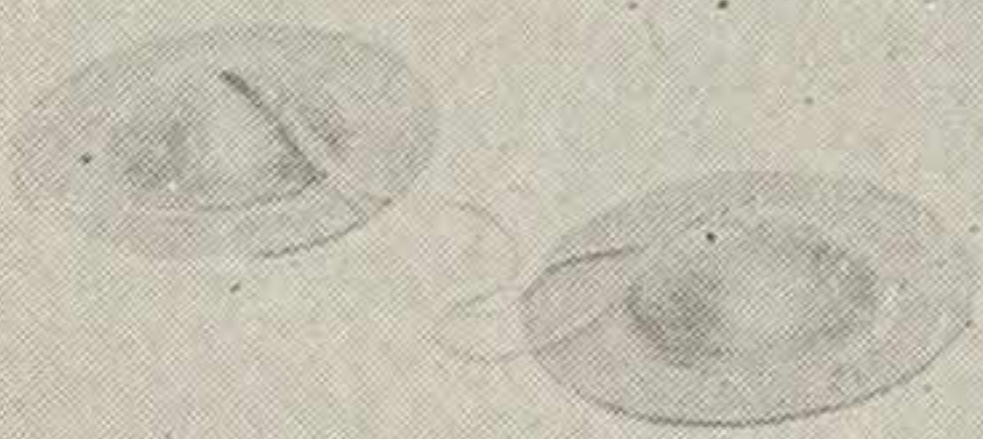
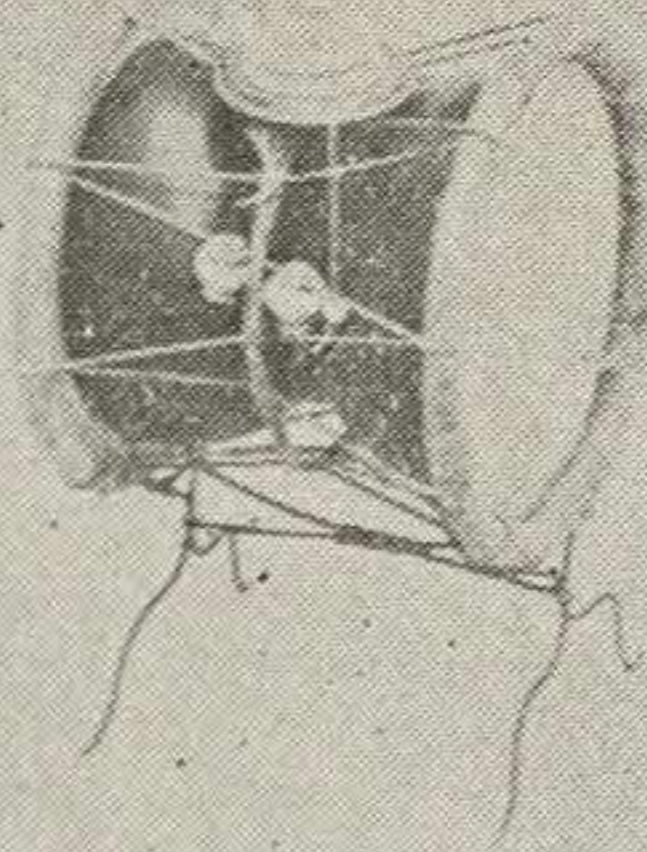
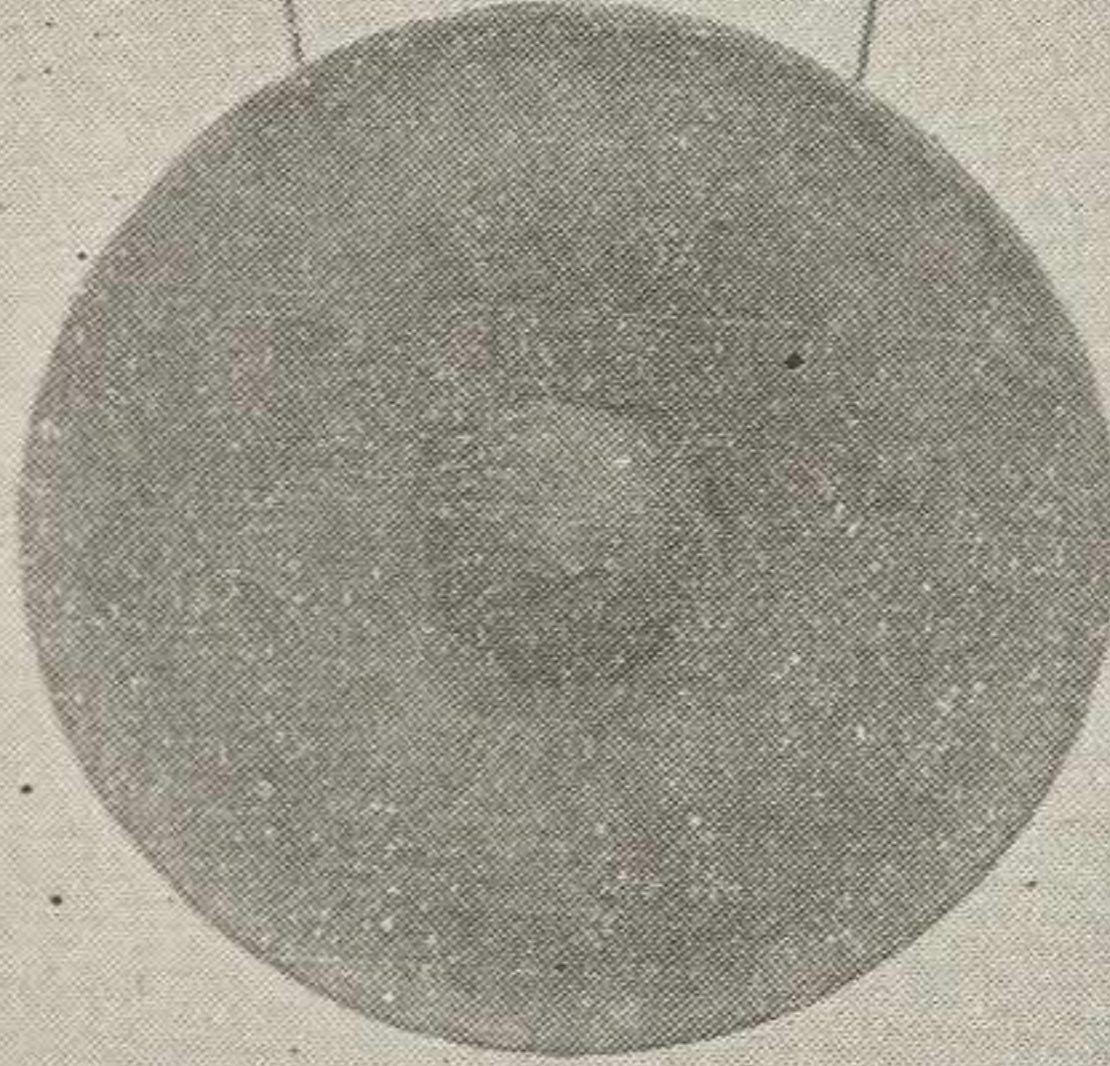
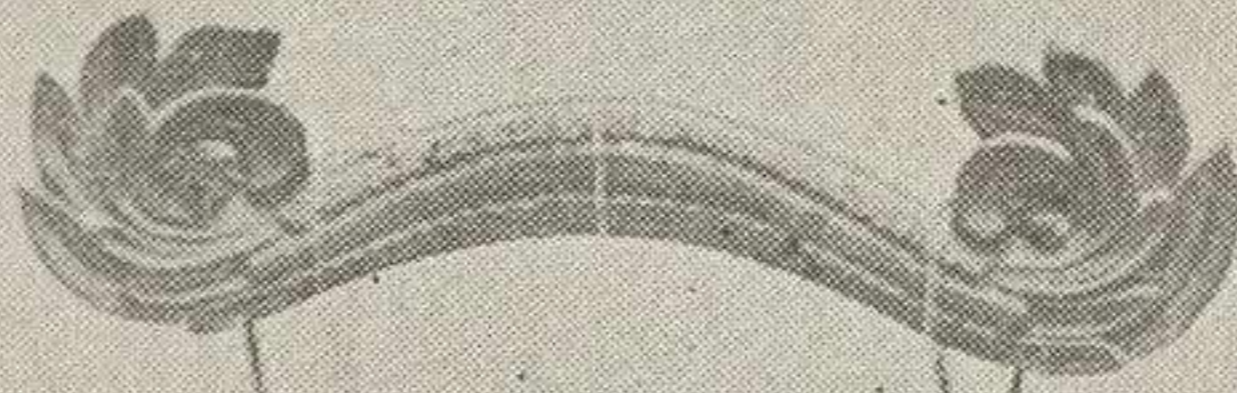
(ซ้าย)

(ขวา)

กรับเสภา

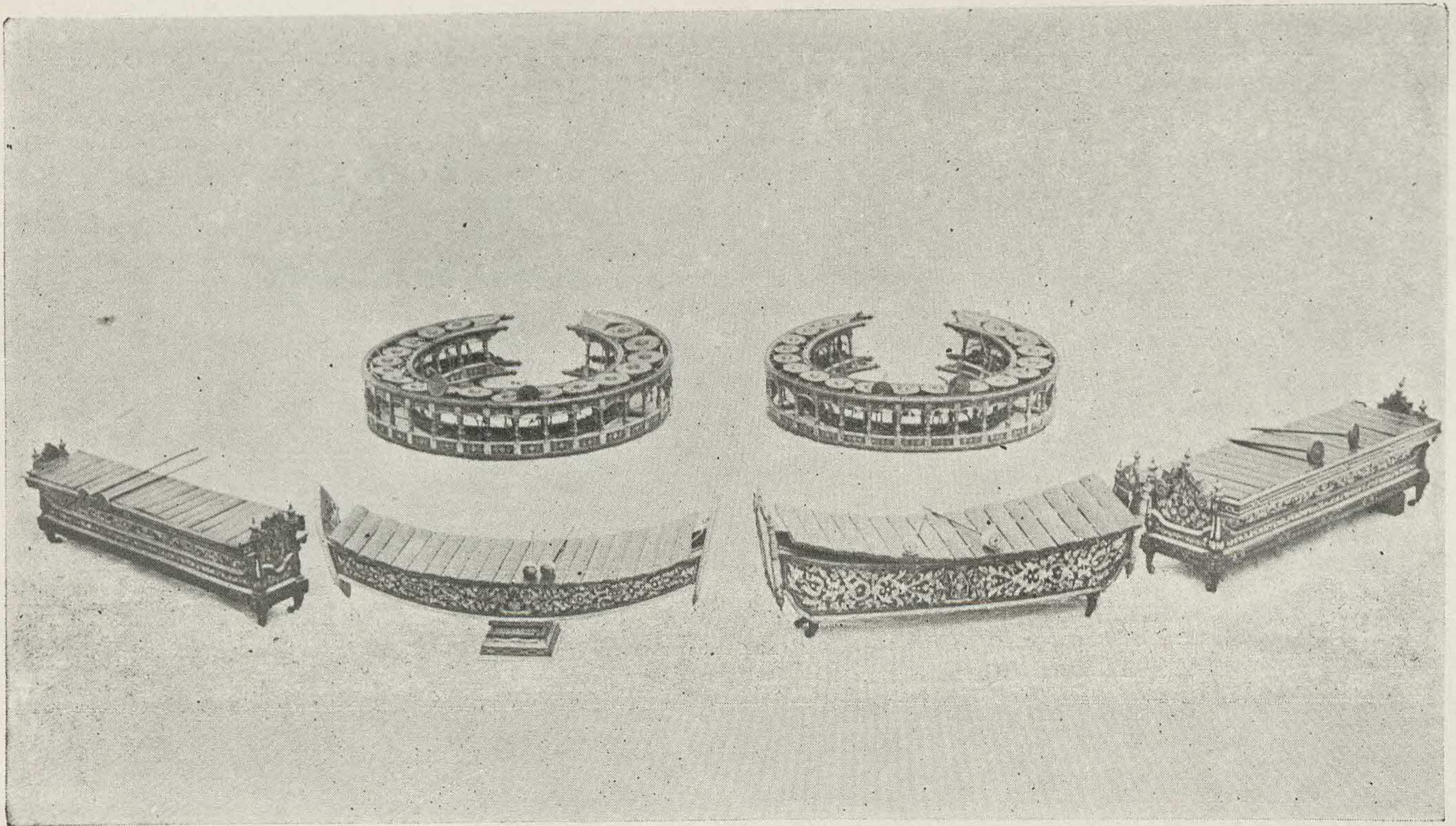
TIDC

21/04/2563

TJDC

21/04/23

(แถวบน)

TUDC

หม้องวงใหญ่

21/04/2563

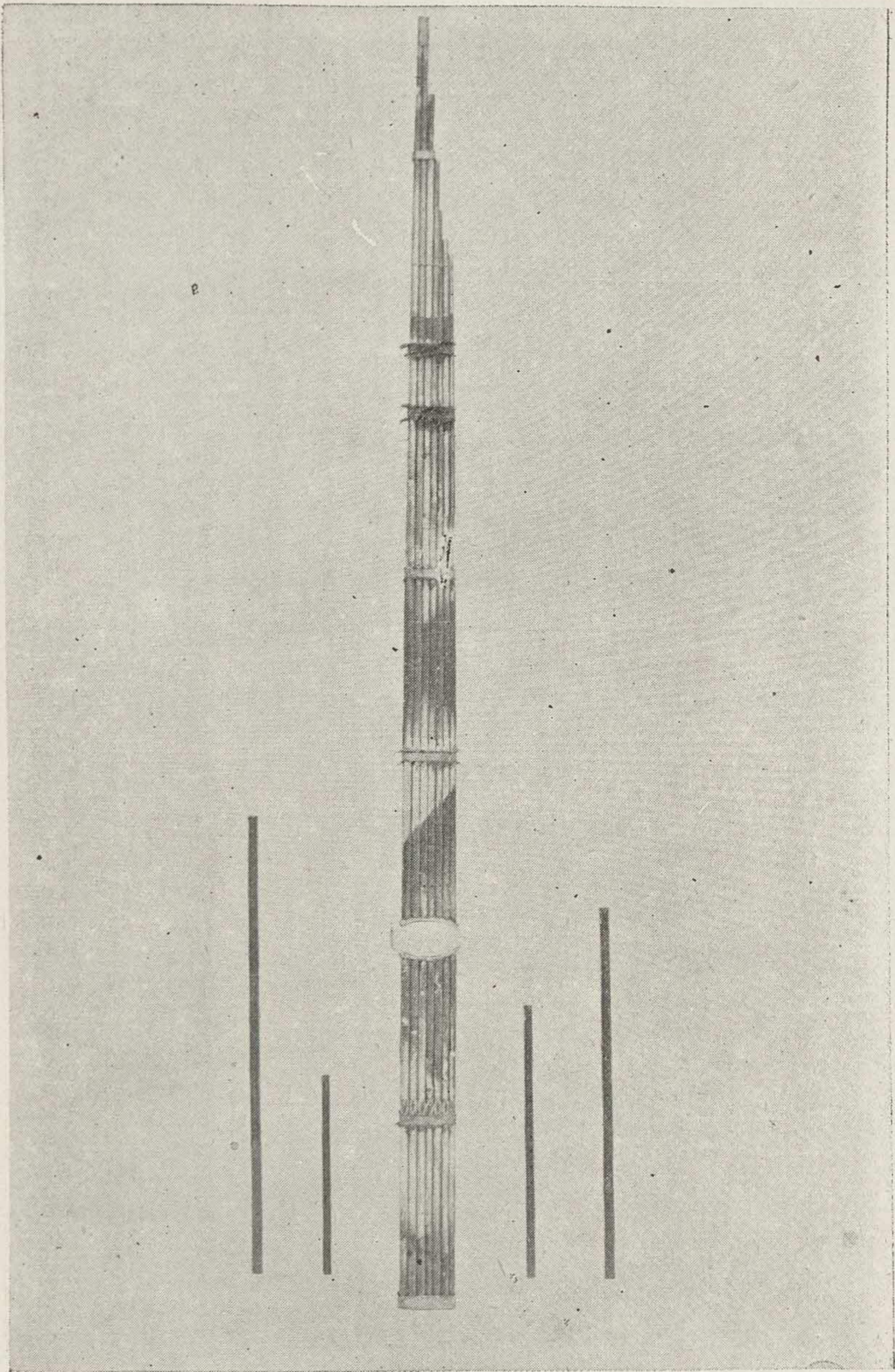
หม้องวงเล็ก

(แถวล่าง) ระนาดทอง

ระนาดเอก

ระนาดทุ้ม

ระนาดเหล็ก

TUDC

21/04/2563

(กลาง)

แกน

(๒ ข้าง) ขลุ่ยขอ ๔ เลา